

არტურ ჩობანიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სისხლის სამართლის სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტი

**მედიაციის როლი სისხლის სამართალში და
მიმართება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესთან****ანოტაცია**

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს მულტიდისციპლინურ ანალიზს მედიაციის ინსტიტუტის შესახებ ქართულ სისხლის სამართლებრივ სივრცეში. კერძოდ, იკვლევს განრიდება-მედიაციის მექანიზმის როლს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში. კვლევა ასახულებს აღდგენითი მართლმსაჯულების ამ ფორმის პრიორიტეტულობას, რომელიც საქართველოში 2010 წლიდან დაინერგა, მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ სამართლებრივ ტრადიციას მედიაციის ისტორიული (სამედიატორო სასამართლოების) ანალოგები გააჩნდა. საკვანძო ასპექტია მედიაციის თანაფარდობა არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის კონსტიტუციურ და საერთაშორისო პრინციპთან, რაც უზრუნველყოფს მოზარდის უსაფრთხოებას, კეთილდღეობას, რესოციალიზაციასა და სტიგმატიზაციის პრევენციას.

აგრეთვე, ნაშრომში განხილულია განრიდება/მედიაციის, როგორც სისხლის სამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმის, დამაბალანსებელი ფუნქცია, რომელიც ეფექტიანად აღწევს სასჯელის მიზნებს – კერძოდ, რესოციალიზაციასა და რეაბილიტაციას – რეპრესიული ზომების გარეშე. საერთაშორისო პრაქტიკის (აშშ, ნორვეგია) ანალიზი ცხადყოფს აღდგენითი მართლმსაჯულების მზარდ პოპულარობას და მაღალ ეფექტურობას დანაშაულის პრევენციისა და მხარეთა (დამნაშავე/მსხვერპლი) კმაყოფილების თვალსაზრისით. საქართველოში 2010 წლიდან დაფიქსირებული სტატისტიკური მონაცემები, განსაკუთრებით განმეორებითი დანაშაულის დაბალი მაჩვენებელი და ბოლო წლებში (2022-2023) პროგრამაში ჩართულობის მზარდი ტენდენცია (მათ შორის, სრულწლოვანთა გარკვეულ კატეგორიებზე გავრცელება), ერთმნიშვნელოვნად ადასტურებს მედიაციის ინსტიტუტის მაღალ ეფექტურობასა და პერსპექტიულობას ქვეყნის სამართლებრივი სისტემისთვის.

საკვანძო სიტყვები: მედიაცია, სისხლის სამართალი, არასრულწლოვანი, მართლმსაჯულება.

**მედიაციის როლი სისხლის სამართალში და
მიმართება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესთან****შესავალი**

მედიაციის ინსტიტუტი ახალ მოვლენას წარმოადგენს ქართულ სისხლის სამართალში. ჯერ კიდევ ათწლეულების წინ მართლმსაჯულების უზრუნველსაყოფად მოქმედ მექანიზმად ითვლებოდა კლასიკური, სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყების მეთოდი. როდესაც არ განიხილებოდა აღდგენითი მართლმსაჯულების რომელიმე სახე, როგორცაა განრიდება-მედიაციის პროგრამაში ჩართვა. დროთა განმავლობაში „მედიაცია-სისხლის სამართალში“ კონცეფცია უფრო პოპულარული გახდა და შესაბამისად, გაიზარდა მოთხოვნა და დადებითი განწყობებიც საზოგადოების მხრიდან, მათ შორის არასრულწლოვნის მიერ.

წარმოდგენილი ნაშრომი დაეთმო მედიაციის საკითხის განხილვას სისხლისსამართლებრივ ჭრილში, მიმოვიხილავთ არსებულ ტენდენციებსა და შევაფასებთ არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესს, როგორც ამოსავალი წერტილი მედიაციის გამოყენებისას.

იმავდროულად განხილული იქნება სასჯელის მიზნებთან თანაფარდობის საკითხიც, სადაც ვიმსჯელებთ, როგორც ალტერნატიული მექანიზმის დამაბაღანსებელ ეფექტზე, როდესაც სახე-ზეა დაზარალებული და დამდგარი ზიანიც სახეზეა.

განრიდება-მედიაციის ინსტიტუტის დასახვეწად, საჭიროა საერთაშორისო პრაქტიკის მაქსიმალურად გაზიარება, იმ ქვეყნების მოდელის გადმოღება, სადაც დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მიუხედავად, არასრულწლოვნის რეაბილიტაცია შეუფერხებლად მიმდინარეობს და მეორე მხარეც არ განიცდის დანაშაულის შედეგებს.

1. მედიაციის არსი და განვითარების ისტორია

ტერმინი „მედიაცია“ შეიძლება წარმოშობილი იყოს ბერძნული სიტყვიდან „medos“ (მედიატორი, ნეიტრალური); მისი ლათინური ფუძის ზმნა „mederi“ ნიშნავს განკურნებას, „Mediatio“ კი – შუამავლობას. მედიაცია მოიცავს პროცედურას ან მეთოდს, რომელსაც ნეიტრალური შუამავალი (მედიატორი) იყენებს ნებაყოფლობითობის, ავტონომიისა და შედეგებისადმი ღიაობის პრინციპების საფუძველზე მხარეებს შორის დავის მოგვარების დახმარების მიზნით¹.

მედიაციის შესახებ კანონის მიხედვით მედიაცია ეს არის „პროცესი, მისი სახელწოდების მიუხედავად, რომლის საშუალებითაც ორი ან რამდენიმე მხარე მედიატორის დახმარებით ცდილობს დავის ურთიერთშეთანხმებით დასრულებას, მიუხედავად იმისა, ეს პროცესი დაწყებულია მხარეთა ინიციატივით თუ კანონით გათვალისწინებული საფუძვლითა და წესით“².

სტატიის შინაარსიდან გამომდინარე, უნდა აღინიშნოს, რომ 2010 წლამდე საქართველოს კანონმდებლობა არ იცნობდა კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანთა მიმართ ბავშვის საუკეთესო ინტერესებსა და ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე დაფუძნებულ მიდგომებს და არ ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული ღონისძიებების გამოყენების შესაძლებლობას³.

როგორც წესი, საქართველოში დამნაშავისა და დაზარალებულის შერიგების ინსტიტუტი, კერძოდ, განრიდება და მედიაცია გამოიყენება როგორც სრულწლოვანთა, ისე არასრულწლოვანთა მიმართ⁴.

ფაქტობრივად, მედიაციაში მოიაზრება დავის გადაწყვეტის არასასამართლო პროცესი.⁵ თუკი გადმოვიტანთ სისხლისსამართლებრივ ჭრილში, მასში აქტიური როლი აკისრია ბრალდების მხარეს, რამეთუ მისი გადასაწყვეტია განარიდოს მოზარდი და ჩართოს მედიაციის პროგრამაში თუ დაიწყოს სისხლისსამართლებრივი დევნა. არ იქნება გადაჭარბებული განაცხადი, თუკი ვიტყვით, რომ მედიაციის პროგრამის მხარდაჭერა და პროაქტიულად გამოყენება სისხლის სამართალში, პირდაპირ კავშირშია საქართველოს ევროპულ გზაზე აქტიურ სვლასთან და ევროკავშირის დიდ ოჯახში გაწევრიანების მიზანთან.

1.1 მედიაციის პროგრამის დანერგვა ქართულ სისხლის სამართალში

აღდგენითი მართლმსაჯულების ინსტიტუტზე საუბრისას, აღსანიშნავია, რომ – მედიატორ-

¹ მედიაციის შესახებ საქართველოს კანონის კომენტარი, თბილისი, 2024. გვ.32-33.

² მედიაციის შესახებ კანონი, მუხლი 2.

³ საქართველოს პროკურატურის, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შედეგები ყოველწლიური ანგარიში, 2024 წ.

⁴ ხ. თანდილაშვილი, სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით. გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი, მეორე გამოცემა-ავგისტი, 2017 წ.. 55 გვ.

⁵ Gullo A., Mediation unter der Herrschaft des Rechts Berlin, 2006, 25.

თა ინსტიტუტი ქართველი ერის სოციალური ცხოვრების განვითარების პირველივე საფეხურზე არსებობდა. საქართველოში ფუნქციონირებდა სამედიცინო სასამართლო, რომლის დანიშნულება იყო მხარეთა მორიგება კონფლიქტში მყოფ პირთა შურისძიების თავიდან ასაცილებლად¹.

უფრო თანამედროვე წიაღებზე რომ ვისაუბროთ, ფაქტობრივად 2010 წლამდე, ქართული საზოგადოება არ იცნობდა მართლმსაჯულების ისეთ სახეობას, რომელიც ფოკუსირებული იქნებოდა აღდგენით მიდგომებზე, შესაბამისად სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმები ამოქმედდა 2010 წლის მერე.

განრიდება მედიაციის ისტორიაზე საუბრისას, აღსანიშნავია, რომ ერთ-ერთ საკანონმდებლო რეგულაციას წარმოადგენს, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის 120-ე ბრძანება, რომელიც მოიცავს არაერთ პრაქტიკულ კომპონენტს ამ დარგში.

არასრულწლოვანთა განრიდების პროგრამა ამოქმედდა 2010 წელს, თუმცა, საკანონმდებლო რეგულაცია ძალიან მწირი იყო. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო გახლდათ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის განმარტებითი ბარათი, რომელიც კოდექსის მიღების საჭიროების დასაბუთებისას ხაზგასმით მიუთითებდა, რომ „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მიღების აუცილებლობა დღის წესრიგში დადგა სწორედ იმიტომ, რომ 2016 წლამდე არსებული კანონმდებლობა არ უთმობდა საკმარის ყურადღებას არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებს და არ ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული ზომების პრიორიტეტულობას.“²

და ბოლოს, ნიშანდობლივია, რომ 2014 წლიდან საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრის ბაზაზე ფუნქციონირებს მედიაციის სახლი, სადაც ყველა პირობაა შექმნილი მედიაციის მეხვედრების ჩასატარებლად. სტატიის ფარგლებში, განვიხილავთ აგრეთვე აღნიშნული ინსტიტუტის დანერგვის ისტორიასა და განვითარების გზას საქართველოში.

1.2 არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი სისხლის სამართალში

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მე-3 მუხლის მე-4 ნაწილი განმარტავს არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის ცნებას, კერძოდ, არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესები ეს არის, „არასრულწლოვნის უსაფრთხოების, კეთილდღეობის, ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, განვითარების, რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციისა და სხვა ინტერესები, რომლებიც საერთაშორისო სტანდარტებისა და არასრულწლოვნის ინდივიდუალური მახასიათებლების შესაბამისად, აგრეთვე მისი აზრის გათვალისწინებით განისაზღვრება“. ასევე, ბავშვთა უფლებათა კოდექსი ადგენს, ბავშვის საუკეთესო ინტერესებისთვის უპირატესობის მინიჭების პრინციპს, კერძოდ, „ბავშვის საუკეთესო ინტერესების განსაზღვრისას გაითვალისწინება მისი ოჯახურ გარემოში პიროვნული განვითარების უფლება, ბავშვის სოციალური და კულტურული მახასიათებლები, მის მიერ საკუთარი უფლებებისა და თავისუფლებების დამოუკიდებლად რეალიზების შესაძლებლობა და ბავშვის მოსაზრებები“³. როდესაც ვმსჯელობთ ბავშვთა საუკეთესო ინტერესზე სისხლის სამართალში, რამდენიმე გარემოებაა გასათვალისწინებელი. ნიშანდობლივია, რომ „საუკეთესო ინტერესის პრიორიტეტულობა არ გულისხმობს კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის სისხლის სამართალწარმოების გარკვეულ ფარგლებში გაკიცხვის გარეშე დატოვებას. აქედან გამომდინარე, ერთის მხრივ, სამართლიანობის და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ხოლო მეორეს მხრივ, არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი ერთმანეთთან აქტიურ კავშირშია. თითოეული ინტერესი ერთიანობაში გამომდინარეობს სა-

¹ ბ. მეურმიშვილი, „მოსაზრება სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმის – სრულწლოვანთა განრიდების სრულყოფისათვის“, სამეცნიერო ჟურნალი სპექტრი, 2023წ. 8(2), გვ.3-4.

² საქართველოს პროკურატურის, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შედეგები ყოველწლიური ანგარიში, 2024წ.

³ საქართველოს კანონი ბავშვის უფლებათა კოდექსი, მუხლი 5.

მართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრინციპებიდან¹. თითოეულ სისხლის სამართლის საქმეში უფლებამოსილმა სახელმწიფო უწყებებმა ობიექტურად უნდა განსაზღვრონ არასრულწლოვანთა საუკეთესო ინტერესი. ყოველივე ეს არ უნდა ატარებდეს ფორმალურ ხასიათს. ამ კუთხით არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი, პირდაპირ კავშირშია განრიდება-მედიაციის პროგრამასთან².

2. მედიაციის პროგრამაში ჩართვის წინამძღვრები

მედიაციის პროგრამა, წარმოადგენს ერთგვარ ნოვაციას ქართულ სისხლის სამართალში. ჩვენ, როდესაც ვსაუბრობთ აღნიშნული პროგრამის ამოქმედების წინაპირობებზე, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პუნქტად უნდა გამოვყოთ, თვითონ ბავშვის სურვილი, საუკეთესო ინტერესის პრინციპი და აგრეთვე, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია გადაწყვეტილების მიმღები პირის დასაბუთებული პოზიცია.

ბავშვის უფლებათა კონვენცია ადგენს სახელმწიფოთა ვალდებულებას ყველა იმ ბავშვის მიმართ, რომელიც იმხილება დანაშაულის ჩადენაში, შეიმუშაოს ისეთი ღონისძიებები, რომელიც ხელს უწყობს არასრულწლოვნის ღირსებისა და საკუთარი მნიშვნელობის გრძნობის განვითარებას, განუმტკიცებს მას ადამიანის უფლებებისა და სხვათა ძირითადი თავისუფლებებისადმი პატივისცემას, ითვალისწინებდეს ბავშვის ასაკს და მისი საზოგადოებაში რეინტეგრაციის, ასევე, საზოგადოებაში სასარგებლო როლის შესრულების სასურველობას³. არასრულწლოვანთა მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებული ხელშეკრულების ძირითად პირობებში, განრიდების ხელშეკრულება მიჩნეულია სამოქალაქო-სამართლებრივ ხელშეკრულებად, რომლის მხარეებს წარმოადგენენ ბრალდებული, მისი კანონიერი წარმომადგენელი, პროკურორი, სოციალური მუშაკი, ან შესაბამის შემთხვევაში ფსიქოლოგი ან სხვა პირი⁴. განრიდება ეს არის სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმი, რომელიც კანონთან კონფლიქტში მყოფ ახალგაზრდას განარიდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის, სასჯელისა და ნასამართლობისაგან. თუმცა, მას ჩადენილ ქმედებაზე პასუხისმგებლობას აკისრებს ალტერნატიული ფორმით, რითაც ხელს უწყობს ჩადენილი დანაშაულის გააზრებას⁵.

აღსანიშნავია, რომ ქართული სისხლის სამართალი სხვადასხვა განზომილებებში განიხილავს აღნიშნულ ინსტიტუტს, როდესაც საქმე ეხება არასრულწლოვანთან ერთად სრულწლოვნის ბელს, რადგან ამ შემთხვევაში მოქმედებს დანაშაულთა კატეგორიის გათვალისწინების პრინციპი. განსხვავებით არასრულწლოვნის შემთხვევისაგან, სრულწლოვნის შემთხვევაში, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მკაფიო დათქმას აკეთებს, კერძოდ იმისთვის, რომ განვარიდოთ სრულწლოვანი, აუცილებელია რომ მას ჩადენილი ჰქონდეს მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დანაშაული⁶. ესე იგი მისი შეზღუდული გამოყენებადობიდან გამომდინარე, მას ვერ გავავრცელებთ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენ სუბიექტებზე. საკითხს მეტი სიცხადე, რომ მივანიჭოთ, გასაზიარებელია, „საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანება „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებული ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“, ბრძანება სადაც ერთგვარ პოსტულატებად არის გამოყო-

¹ Herring, J., Farewell Welfare? Journal of Social Welfare and Family Law, 2005, გვ.160

² ვ.წითლაური, „არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმები“, 2023წ. გვ.108.

³ კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ, მუხლი 40.

⁴ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება #210, დანართი 1 (<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3176195>).

⁵ Best Practices in Youth Diversion. University of Maryland School of Social Work. 2018, pg. 3// <https://theinstitute.umaryland.edu/media/ssw/institute/md-center-documents/Youth-Diversion-Literature-Review.pdf>

⁶ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 168¹-ე.

ფილი, მედიაცია/განრიდების საკითხის წინაპირობები, კერძოდ, მისი განხორციელება ხდება შემდეგი პრინციპების საფუძველზე:

- ალტერნატიული მექანიზმების გამოყენების მაქსიმალური ხელშეწყობა;
- ნებაყოფლობითობა
- პროპორციულობა
- კონფიდენციალურობა
- სტიგმატიზაციის დაუშვებლობა
- არასრულწლოვნის ქეშმარიტი ინტერესის გათვალისწინება¹.

„არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“.

2.1 არასრულწლოვნის თანხმობა და ინტერესი

ზემოთხსენებულ მსჯელობაში, არაერთხელ აღინიშნა არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი, რომელიც ამოსავალ წერტილად ითვლება მედიაციის გამოყენების თვალსაზრისით. გარდა საუკეთესო ინტერესის არსებობისა, უმთავრესი საკითხია, იმის ცხადად ცოდნა, რამდენად უძლოდა წინ ასეთ ზეამაღლებულ გარემოებას, როგორიცაა ბავშვის საუკეთესო ინტერესი. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად „სასამართლო უფლებამოსილია განრიდების გამოსაყენებლად საკუთარი ინიციატივით ან მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობის საფუძველზე საქმე დაუბრუნოს პროკურორს, რომელიც არასრულწლოვან ბრალდებულს განრიდებას შესთავაზებს და, მისი თანხმობის შემთხვევაში, მიიღებს გადაწყვეტილებას განრიდების შესახებ. ამ გადაწყვეტილების მიღებამდე სასამართლო მეორე მხარის პოზიციასაც ისმენს². შესაბამისად, გარდა ოფიციალური ორგანოების გადაწყვეტი როლისა, განრიდება/მედიაცია რეალიზებას მოკლებულია, თუ თვით მოზარდი არ თანხმდება მასში ჩაბმასა და მონაწილეობის მიღებაზე. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, კანონმდებლის მოთხოვნა, არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მის საუკეთესო ინტერესს³.

2.2 სასჯელის მიზნებთან თანაფართობის საკითხი

სასჯელის მიზნები მოცემულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, კერძოდ:

„სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია“⁴. საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად „დაუშვებელია ადამიანის წამება, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა, არაადამიანური ან დამამცირებელი სასჯელის გამოყენება“. ნიშანდობლივია, რომ განრიდება/მედიაციის პროგრამის აღმოცენებამდე უამრავი ადამიანის მიმართ გამოიყენებოდა ყველაზე მკაცრი სასჯელის ზომები და არ არსებობდა ალტერნატიული და დამაბალანსებელი სხვა მექანიზმები, რომლებიც დაიცავდა სასჯელის ყველაზე მკაცრი ზომის, თავისუფლების აღკვეთისაგან. გარდა ამისა, განრიდების პროგრამა შემუშავებულია იმისათვის, რომ მოხდეს სასამართლოების, სასჯელადსრულების დაწესებულების, ასევე დროებითი მოთავსების იზოლაციური განტვირთვა და მეტი ყურადღება დაეთმოს უფრო საშიშ სამართალდარღვევებს⁵. გავიზიარებთ გერმანულ

¹ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანება.

² საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 39-ე.

³ ვ.წითლაური, „არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმები“, 2023წ. გვ.148.

⁴ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 39.

⁵ 2010 წლის ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შესახებ: <https://mimomxilveli.wordpress.com/category/უკანასკნელად-ნანახია-20.03.2019>

მიდგომას, სადაც გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „სასჯელი არასრულწლოვანთან მიმართებაში, პირველ რიგში, უნდა ემსახურებოდეს მის აღზრდას. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სასჯელი უნდა იყოს მომავალზე ორიენტირებული“¹.

განსხვავებით სრულწლოვნებისგან, ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, განსხვავებულად განსაზღვავს სასჯელის მიზნებს არასრულწლოვანთა შემთხვევაში, კერძოდ ისინია „არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება“². მართალია, დამნაშავის დაზარალებულთან შერიგება (მედიაცია) სასჯელის სახეს არ წარმოადგენს, მაგრამ მისი, როგორც კონფლიქტური სიტუაციის მოგვარების ერთ-ერთი აქტიური მეთოდის, მნიშვნელობა, პირდაპირ მიმართებაშია დაზარალებულსა და დანაშაულის ჩამდენს შორის გასატარებელ ღონისძიებებთან³. სასჯელის მიზნების მნიშვნელოვან როლს წარმოადგენს დამნაშავეს და დაზარალებულს შორის არსებული კონფლიქტის მოგვარება და საზოგადოებრივი წესრიგისა და უსაფრთხოების დაცვა⁴. დამნაშავესა და დაზარალებულს შორის არსებული კონფლიქტის გრძელვადიანი პერსპექტივით მოგვარება შესაძლებელია მედიაციის გზით, რის შემდეგაც განმეორებითი დანაშაულის ან რევექტიმიზაციის საფრთხე მნიშვნელოვნად მცირდება⁵. გ. თუმანიშვილი განიხილავს სასჯელის ცალკეულ მიზნებს, აბსოლუტურ და პრევენციულ თეორიებს მედიაციასთან ურთიერთკავშირში. იგი აღნიშნავს, რომ აბსოლუტური თეორიის გაზიარების შემთხვევაში, დანაშაულის გამოსყიდვა მედიაციის გზითაც არის შესაძლებელი, ვინაიდან სამართლიანობის აღსადგენად სავალდებულო არ არის ყოველთვის რეპრესიული პოლიტიკის გატარება⁶. მედიაცია გახლავთ სწორედ ის დამაბალანსებელი მექანიზმი, რომელიც ერთის მხრივ არ ამძიმებს არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივ სტატუსს და მეორეს მხრივ საზოგადოებრივ უკმაყოფილებასაც არ იწვევს, სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტა/ჩანაცვლებით. აღმზრდელობითი მართლმსაჯულების ეფექტიანად გამოყენებით, მედიაციის პროგრამის მიზნობრივი გამოყენების გზით, მაქსიმალურად მიღწევადია სასჯელის მიზნები.

3. საერთაშორისო პრაქტიკა და დადგენილი სტანდარტები

საერთაშორისო სამართლებრივი წყაროები ადასტურებენ, რომ მედიაციის გამოყენება სისხლის სამართლებრივ დავებში, დიდი მხარდაჭერით სარგებლობს, იგი განსაკუთრებით პოპულარულია ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში, გამოთქმულია მოსაზრება, რომ, „კრიმინალური მედიაცია ისეთივე პროცესია, როგორც ნებისმიერი სხვა ტიპის მედიაცია და ხშირად იგივე საკითხები იჩენს თავს, მაგრამ ის ყოველთვის რთულია, რადგან ემოციები უკიდურესად მაღალია. საერთოდ არ არის იშვიათი, როდესაც ბრალდებული ფსიქიკურად არამდგრადია, ნაკლებად განათლებულია, გაბრაზებული ან აგრესიული. ზოგჯერ ბრალდებული ამას ყველაფერს აერთიანებს და მეტსაც. ნიშანდობლივია პორტუგალიის მაგალითი, სადაც სახელმწიფოს დონეზე უწყებრივად არის ჩამოყალიბებული სპეციალური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მედიაციის რეალიზებას სისხლისსამართლებრივ დავებში, კერძოდ „მედიაციის სისტემა არის ინსტიტუტი, რომელსაც ხელს უწყობს იუსტიციის სამინისტრო. ის საშუალებას აძლევს ბრალდებულს და დაზარალებულ მხარეს, მედიაცია გამოიყენონ დანაშაულთან დაკავშირებული დავების სასამართლოს გარეშე გადასაჭრელად, 2007 წლის 12 ივნისის კანონი N21/2007-ის შესაბამისად“. მედიატორი უკავშირდება ბრალდებულს და დაზარალებულ მხარეს,

¹ Zieger, M., Verteidigung in Jugendstrafsachen, 2013, გვ. 44.

² საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 65.

³ შალიკაშვილი, მ., მიქანაძე, გ., „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება“, 2016წ. გვ. 109.

⁴ ვ.ჭითლაური, „არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმები“, 2023წ. გვ.160.

⁵ Meier, B., Rössner, D., Trüg, G., Wulf, R., Jugendgerichtsgesetz Handkommentar, 2014წ. გვ.56.

⁶ თუმანიშვილი, გ., „სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში“. სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული, აღდგენითი (რესტორაციული) მართლმსაჯულება და მისი განვითარების პერსპექტივა საქართველოში. 2013წ. გვ. 267.

რათა მიაწოდოს ინფორმაცია მედიაციის პროცედურის თავისებურებების შესახებ, მათ შორის მისი ბუნების, მიზნისა და წესების, ასევე მხარეთა და მედიატორის უფლებებისა და მოვალეობების შესახებ. თუ მედიატორი ვერ იღებს თანხმობას როგორც ბრალდებულისგან, ისე დაზარალებული მხარისგან მედიაციის პროცედურის ჩასატარებლად, ის აცნობებს პროკურატურას და სასამართლო პროცესი გრძელდება. სხვა დროს, მას შემდეგ, რაც პროკურორი საქმეს მედიატორის დაუბრუნებს, მედიაცია უნდა დასრულდეს მაქსიმუმ 3 თვის ვადაში, წინააღმდეგ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი წარმოება გაგრძელდება.¹

საინტერესოა ნორვეგიული მოდელი, რომელიც ერთ-ერთ განვითარებულ ქვეყნად ითვლება, სადაც აქტიურად გამოიყენება მედიაციის ინსტიტუტი. ნორვეგია ერთ-ერთი მოწინავე ქვეყანა იყო ევროპაში, რომელმაც დანერგა მედიაციის ინსტიტუტი სისხლის სამართალში. თავდაპირველად, ეს იყო პილოტური პროექტი, რომელიც დაარსდა 1981 წელს არასრულწლოვანი დამნაშავეებისთვის (18 წლამდე პირები, რომლებმაც პირველად ჩაიდინეს დანაშაული), შემდეგ, 1983 წლიდან, ინდივიდუალურ მუნიციპალიტეტებში დაარსდა კონფლიქტის გადაწყვეტის საბჭოები, რათა თავიანთ ტერიტორიებზე ექსპერიმენტული მედიაციის პროექტები განეხორციელებინათ. დროთა განმავლობაში, მედიაცია განხორციელეს ზრდასრულ დამნაშავეებზეც და უარყვეს შეზღუდვა, რომელიც ეხებოდა მხოლოდ ერთჯერადად დანაშაულის ჩამდენ პირებს. საქმეები კონფლიქტის გადაწყვეტის საბჭოებს გადაეცემოდა. ნორვეგიაში საქმე შეიძლება გადაეცეს სისხლისსამართლებრივ მედიაციას 3 შემთხვევაში. პირველი, როდესაც პროკურორს მიაჩნია, რომ დამნაშავის ბრალეულობა დამტკიცდება და ალტერნატიულად დასჯის მიზნით, საქმეს გადასცემს მედიატორს. მეორე შემთხვევაა, როდესაც ნორვეგიის სასჯელადასრულების სამსახური, მსჯავრდებულთან შეთანხმებით განსაზღვრავს საზოგადოებრივი სასჯელის ზუსტ შინაარსს სასამართლოს მიერ განსაზღვრული საზღვრების ფარგლებში. მესამე შემთხვევაა, როდესაც პირდაპირაა მითითებული, რომ მედიაციაში მონაწილეობა სასჯელის შეჩერების ერთ-ერთი პირობაა.²

3.1 მედიაცია სისხლის სამართალში, მიდგომები და მიმდინარე პრაქტიკა ამერიკის შეერთებული შტატების მაგალითზე

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ყველა შტატს აქვს კანონები, რომლებიც არეგულირებს მედიაციას, და მიუხედავად იმისა, რომ მედიაცია პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული უმეტეს შტატში, იგივე კანონები მაინც ვრცელდება მასზე³. დამნაშავესა და მსხვერპლზე ორიენტირებული მედიაციის პროცესი აგრძელებს განვითარებას ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ის უფრო და უფრო მზარდი პოპულარობით სარგებლობს. აღსანიშნავია, რომ ეროვნული ორგანიზაციები, ამერიკის შეერთებული შტატების ადვოკატთა ასოციაცია, ეროვნული საბჭო, არასრულწლოვანთა და საოჯახო საკითხების განმხილველი სასამართლოები და სხვა სტრუქტურები, ნათლად იყენებენ მედიაციის წესებს, თავიანთი მართლმსაჯულების განხორციელების პრინციპებში. დღესდღეობით, ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებული მოდელი მოითხოვს მეტ განვითარებას, კერძოდ საჭიროა ტრადიციული მართლმსაჯულების მეთოდებიდან, უფრო მეტად გადახრა ალტერნატიული მექანიზმებისკენ და ამ მიმართულებით საჭიროა მეტი გაფართოება.⁴ ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მედიაციის ინსტიტუტი სისხლის სამართლებრივ დავებში, სათავეს იღებს 1970-80 წლებიდან, კერძოდ ამ დროიდან, ფაქტობრივად იწყება სკანდინავიური მოდელის

¹ Directorate-General for Justice Policy – Ministry of Justice, (https://dgpi.justica.gov.pt/Portals/31/Ingl%C3%AAs/FAQ_S_SMP.pdf?ver=TUEeL7V-CL6QARhCr_iCsQ%3D%3D).

² The Norwegian Model of Victim–Offender Mediation as an Original System Approach, (<https://bsp.uwb.edu.pl/article/view/968/800>)

³ The Honorable Kevin P. Moriarty District Court Judge, Division 14 Johnson County, Kansas

⁴ Restorative Justice in the States: An Analysis of Statutory Legislation and Policy, S.Pavelka, Justice Policy Journal, Fall 2016წ.

შემოღება და დანერგვა ამერიკის შეერთებულ შტატებში. 70-იან წლებში მან მოიცვა ისეთი სამართალდარღვევები, როგორიცაა წვრილმანი ხულიგნობა, არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილი გადაცდომები. ამავე პერიოდში ჩამოყალიბდა ე.წ. მსვერპლისა და დამნაშავეს მედიაციის პროგრამა, რომელიც პირველად დაინერგა მინნესოტაში, ხოლო 80-იანი წლებიდან, აღნიშნული პროექტი იმპლემენტირებულ იქნა არაერთ შტატში, როგორიცაა კოლორადო, პენსილვანია და სხვა. 2000-იან წლებში, მყარი სახე აიღო მედიაციის განვითარებამ და არაერთი არეალი მოიცვა, ხოლო 2010-2020 წლებში, მედიაცია იღებს თანამედროვე სახეს და იძენს არაერთ დანაშაულზე გამოყენების შესაძლებლობას.

თუკი დავყვრდნობით, ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოქმედი, National Survey of Victim-Offender Mediation Programs-ის მონაცემებს, შესაბამისად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოქმედებს 289 პროგრამა დამნაშავესა და მსხვერპლის მორიგებაზე ორიენტირებული, ამავე კვლევით, დაახლოებით 65 პროცენტი, ვინც მიიღო მონაწილეობა მოუწიათ დანაშაულის აღიარება. ამერიკის შეერთებულ შტატებში, საშუალო სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ მონაწილეების სურვილის საშუალო მაჩვენებელი მერყეობს 60-70 პროცენტში¹. შეერთებულ შტატებში, დაახლოებით 50 პროცენტი საქმეების, თუკი მხარეები თანახმა არიან მედიაციაზე სრულდება მორიგებით. მედიაციის ინსტიტუტი განსაკუთრებით პოპულარულია არასრულწლოვნების შემთხვევაში, 2016 წელს ჩატარებული კვლევით, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მიახლოებული მაჩვენებელი საქმეების რომლებშიც ფიგურირებენ არასრულწლოვნები, აქედან 5.3% გადაწყდა მედიაციით, ხოლო 29% მედიაციის გარეშე². კვლევისას, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ჩატარებული გამოკითხვით (by Umbreit & Coates), დადგინდა, რომ 79% მსხვერპლთა გამოსატყვევებლად კმაყოფილებას მედიაციის შედეგებით, ხოლო 87% დამნაშავეთა³.

4. მედიაციის გამოყენების სტატისტიკა საქართველოში

მოცემულ თავში, საუბარი იქნება განრიდება-მედიაციის გამოყენების მაჩვენებელზე არასრულწლოვნებთან მიმართებით. 2010 წლამდე საქართველოს კანონმდებლობა არ იცნობდა კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანთა მიმართ ბავშვის საუკეთესო ინტერესებსა და ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე დაფუძნებულ მიდგომებს და არ ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული ღონისძიებების გამოყენების შესაძლებლობას⁴. აღსანიშნავია, რომ განრიდების და მედიაციის პროგრამა თავდაპირველად შეზღუდულად მოქმედებდა და მოიცავდა საქართველოს 4 ქალაქს: თბილისი, რუსთავი, ქუთაისი და ბათუმი, ვინაიდან არულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად, არასრულწლოვნის მიმართ, პირველ რიგში, განიხილება განრიდების ან აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიების გამოყენების შესაძლებლობა⁵, შესაბამისად გაფართოვდა მისი არეალი და 2014 წლიდან პროგრამა ვრცელდება საქართველოში სრული მასშტაბით. 2019 წელს არსებული მონაცემებით, პროგრამის დაწყებიდან განრიდებულია 3000 მეტი არასრულწლოვანი, რომელთაგანაც განმეორებით დანაშაული ჩაიდინა მხოლოდ 134 არასრულწლოვანმა, რაც ერთმნიშვნელოვნად მეტყველებს პროგრამის ეფექტურობაზე ქართულ სისხლის სამართალში. 2016 წელს, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსით, განრიდება-მედიაციის მოქმედების ფარგლები გაფართოვდა პირთა წრის მიხედვით და, გარდა არასრულწლოვნებისა, პროგრამაში 18-დან 21 წლამდე ასაკ-

¹ National Survey of Victim-Offender Mediation Programs, (https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/pubs/OVC_Archives/reports/restorative_justice/restorative_justice_ascii_pdf/ncj176346.pdf?utm_source=chatgpt.com)

² Impact of Mediation on Criminal Misdemeanor Cases, Administrative Office of the Courts, Court Operations Funding from the State Justice Institute, Grant Number SJI-12-N-003 September 2016

³ Victim-Offender Programs, Chapter 4,

⁴ საქართველოს პროკურატურის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შედეგები ყოველწლიური ანგარიში, 2024წ.

⁵ საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 8 და 38.

ის პირების ჩართვაც გახდა შესაძლებელი¹. განრიდება-მედიაციის პროგრამაში ჩართვის თვალსაზრისით, განსაკუთრებული ზრდა შეიმჩნევა, 2022-23 წლებში, კერძოდ, 2022 წელს ხსენებულ პროგრამაში ჩართულ იქნა 585 არასრულწლოვანი და 590 სრულწლოვანი, ხოლო 2023 წელს, 544 არასრულწლოვანი და 456 სრულწლოვანი. აღნიშნული მაჩვენებელი წინა წლებთან შედარებით აშკარად მზარდია.

დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომში განხილულ იქნა მედიაციის არსი, განრიდების ინსტიტუტი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება სისხლის სამართალში. არაერთი დავა გადაჭრილა განრიდება-მედიაციის პროგრამაში ჩართვითა და მოშველიებით. საქართველო ითვლება ტრადიციული მართლმსაჯულების განმახორციელებელ ქვეყანად, თუმცა სამართლებრივი სისტემის დახვეწის კვალდაკვალ, ფართოდ ინერგება აგრეთვე ალტერნატიული და აღმზრდელობითი მართლმსაჯულების მექანიზმებიც, რაც მუდმივ მხარდაჭერას საჭიროებს. ზემოთ მოხმობილი კვლევები, საერთაშორისო გამოკითხვები, ნათლად და ერთმნიშვნელოვნად ადასტურებენ ფაქტს იმის შესახებ, რომ არაერთ ევროპულ და ლათინურ ქვეყანაში ალტერნატიული მართლმსაჯულების მექანიზმები უზარმაზარი პოპულარობით სარგებლობენ და უფრო პერსპექტიულსაც ხდიან დანაშაულის პრევენციის ამოცანას.

ერთ-ერთ სამართლიან და წინადადგულ ნაბიჯად უახლოესი წარსულიდან არის განრიდება-მედიაციის პროგრამის გავრცელება ზოგიერთ კატეგორიის სრულწლოვნებზეც, ამის ეფექტურობას ამტკიცებს არსებული სტატისტიკა. მედიაცია-განრიდების პროგრამა შესანიშნავად პასუხობს თანამედროვე მართლმსაჯულების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევას, კერძოდ ბავშვის საუკეთესო ინტერესების წინ წამოწევის საკითხს, რამეთუ მიმდინარე სტატისტიკა და გამოყენების მზარდი ნიშნული ამ ფაქტის დასტურია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, (სახელმძღვანელო), 2016წ.
2. თუმანიშვილი გ., სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული, აღდგენითი (რესტორაციული) მართლმსაჯულება და მისი განვითარების პერსპექტივა საქართველოში, 2013წ.
3. თანდილაშვილი ხ., სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით. გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი, მეორე გამოცემა-აგვისტო, 2017 წ.
4. მეურმიშვილი ბ., „მოსაზრება სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმის – სრულწლოვანთა განრიდების სრულყოფისათვის“, სამეცნიერო ჟურნალი სპექტრი, 2023წ. 8(2)
5. წითლაური ვ., „არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმები“, 2023წ.
6. მედიაციის შესახებ საქართველოს კანონის კომენტარი, 2024წ.
7. საქართველოს კონსტიტუცია
8. საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი
9. ბავშვთა უფლებათა კოდექსი
10. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი
11. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი
12. მედიაციის შესახებ კანონი
13. საქართველოს პროკურატურის, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შედეგები ყოველწლიური ანგარიში, 2024წ.
14. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება #210, დანართი 1 (ჩამოტვირთვა შესაძლებელია

¹ საქართველოს პროკურატურის, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შედეგები ყოველწლიური ანგარიში, 2024წ.

- ვებ-გვერდი დან: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3176195>).
15. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანება „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ.
 16. 2010 წლის ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შესახებ: <https://mimomxilveli.wordpress.com/category/უკანასკნელად-ნანახია-20.03.2019>)
 17. Gullo A., Mediation unter der Herrschaft des Rechts, Berlin, 2006.
 18. Herring, J., Farewell Welfare? Journal of Social Welfare and Family Law, 2005.
 19. Meier, B., Rössner, D., Trüg, G., Wulf, R., Jugendgerichtsgesetz Handkommentar, 2014..
 20. Zieger, M., Verteidigung in Jugendstrafsachen, 2013.
 21. Best Practices in Youth Diversion. University of Maryland School of Social Work. 2018, pg.3 <https://theinstitute.umaryland.edu/media/ssw/institute/md-center-documents/Youth-Diversion-Literature-Review.pdf>
 22. Directorate-General for Justice Policy - Ministry of Justice, (https://dgpj.justica.gov.pt/Portals/31/IngI%C3%AAs/FAQ_S_SMP.pdf?ver=TUEeL7V-CL6QARhCr_iCsQ%3D%3D).
 23. The Norwegian Model of Victim-Offender Mediation as an Original System Approach, (<https://bsp.uwb.edu.pl/article/view/968/800>)
 24. The Honorable Kevin P. Moriarty District Court Judge, Division 14 Johnson County, Kansas.
 25. Restorative Justice in the States: An Analysis of Statutory Legislation and Policy, S. Pavelka, Justice Policy Journal, Fall 2016.
 26. National Survey of Victim-Offender Mediation Programs, (https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/pubs/OVC_Archives/reports/restorative_justice/re_storative_justice_ascii_pdf/ncj176346.pdf?utm_source=chatgpt.com).
 27. Impact of Mediation on Criminal Misdemeanor Cases, Administrative Office of the Courts, Court Operations Funding from the State Justice Institute, Grant Number SJI-12-N-003 September 2016.
 28. Victim-Offender Programs, Chapter 4.